עין משפט נר מצוה

טו א ב מיי' פ"ג מהל' שביתות עשור הלכה א
ג סמג לאוין סט ועשין לב טוש"ע א"ח סימן תריג סעיף א:

טז ג ד מיי' שם הלכה ט וסמג שם טוש"ע א"ח סי' תריד סעיף א:

יז ה מיי' שם הל' ב:

יח ו מיי' שם הלכה ו סמג לאוין סט טוש"ע א"ח סימן תריג סעיף ה וסימן תקנד סעיף יב וסימן שא סעיף ד:

יט ז טוש"ע שם סימן תריג סעיף ז:

כ ח מיי' שם הלכה ו סמג שם טוש"ע שם סעיף ח:

כא ט י מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה וסימן שא סעיף ד:

כב כ ש"ע שם סימן תריג סעיף ה:

◆

רבינו חננאל

ת"ר אסור לאדם לרחוץ מקצת גופו ככל גופו, ואם היו ידיו מלוכלכות בטיט או בצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש. ואסור לסוך מקצת גופו ככל גופו, ואם היה חולה או שהיו לו חטטין בראשו, סך כדרכו ואינו חושש. תנא דבי מנשה רבן שמעון בן גמליאל אומר מדיחה אשה ידה במים ונותנת פת לתינוק. שמאי הזקן לא רצה להאכיל בידו אחת, וגזרו עליו להאכילו בשתי ידיו, מ"ט משום שיבתא, פי' רוח רעה. ת"ר ההולך להקביל פני רבו או אביו או מי שגדול ממנו עובר עד צוארו במים ואינו חושש. רב אצל תלמיד מאי, ולא איפשיטא בהדיא, דהא רב אשי [אמר ד]רב חייא בר אשי הוא דאזל לגביה זעירי רביה. רבא שרא להו לבני עבר ימינה למעבר לנטורי פירי. תניא כוותיה שומרי פירות עוברים עד צוארם במים ואינם חוששין. רב יוסף שרא להו לבני בי רב למעבר כדי למיתא בפירקא. ושרא להו נמי למיהדר כדי שלא תהא מכשילן לעתיד לבא. כלומר, אם תאסרהו לחזור לביתו לא יבא פעם אחרת. אמר רמי בר פפא לרב יהודה ולרב שמואל מהו למעבר במיא ומיתו קמי רבנן למשאל בשמעתא, אמרו ליה תנינא עובר ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו. ומתמהינן, וכי האי גוונא בחול מי שרי, והכתיב וימד אלף באמה ויעבירני במים מי אפסים, מיכן שמותר לעבור עד אפסים. וימד אלף ויעבירני במים מים ברכים, מיכן שמותר לעבור עד ברכים. וימד אלף ויעבירני מי מתנים, מיכן שמותר לעבור עד מתנים. מיכן ואילך נחל אשר לא יעבור. כלומר (לא) [אם] יהיו מים למעלה ממתנים נקראין נחל אשר לא יעבר. ושנינן שני נחל משום דשטפי מימיו חייש דילמא ישטפוהו, אבל כגון אגמים מים דליכא חששא לשטפא, אפילו המים עד צוארו עובר בו.

תוספות

משום שיבתא. פרש"י רוח רעה השורה על הידים שלא נטלן שחרית ור"ת מפרש דלא נתינת פת לתינוק מותר ליטול ידיו שחרית ביום הכפורים דלא גרע ממלוכלכות בטיט ובצואה דאמרינן שרוחץ כדרכו ואינו חושש ואין לך מלוכלך בטיט ובצואה יותר מזה שלא נטל ידיו שחרית שאינו רשאי ליגע לפיו ולחוטמו ולאזניו ולעיניו כדאמר בפרק שמונה שרצים (שבת דף קח:) יד לפה תקצץ וכו' משום בת מלך ושיבתא דהכא ענין אחר הוא' (ב) שורה על האוכל כשבא ליתן פת לתינוק ° בן ד' וה' שנים וחונקתו אם לא נטל ידיו באותה שעה אף על פי שכבר נטלן שחרית ומה שהעולם אין נזהרין עכשיו בזה לפי שאין אותה רוח רעה שורה באלו המלכיות כמו שאין נזהרין על הגילוי ועל הזוגות:

מכאן

גמרא

אם תענה מתשמיש ואם תקח מצרות ואימא אידי ואידי מצרות מי כתיב אם תקח ואם תקח כתיב ואימא אידי ואידי מצרות חד לצרות דידיה וחד לצרות דאתיין ליה מעלמא דומיא דאם תקח מי כתיב אם תקח ואם תענה אם תענה ואם תקח כתיב א"ל רב פפא לאביי הא תשמיש גופה איקרי ענוי דכתיב [1]וישכב אותה ויענה א"ל התם שעינה מביאות אחרות ת"ר [א]אסור לרחוץ מקצת גופו ככל גופו [ב]ואם היה [א]מלוכלך בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש [ג]אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו [ד]ואם היה חולה או שהיו לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש תנא [ב]דבי מנשה רשב"ג אומר [ה]מדיחה אשה ידה אחת במים ונותנת פת לתינוק ואינה חוששת אמרו עליו על שמאי הזקן שלא רצה להאכיל בידו אחת וגזרו עליו להאכיל בשתי ידים מ"ט ° אמר [ג]אביי משום שיבתא ת"ר [ד][ו]ההולך להקביל פני אביו או פני רבו או פני מי שגדול ממנו עובר עד צוארו במים ואינו חושש איבעיא להו [ז]הרב אצל תלמיד מאי ת"ש דאמר רב יצחק בר בר חנה אנא חזיתיה לזעירי דאזל לגבי רב חייא בר אשי תלמידיה רב אשי אמר ההוא רב חייא בר אשי הוא דאזל לגביה דזעירי רביה רבא שרא לבני עבר ימינא למעבר במיא לנטורי פירי א"ל אביי לרבא תניא דמסייע לך [ח]שומרי פירות עוברין עד צוארן במים ואין חוששין רב יוסף שרא להו לבני בי תרבו למיעבר במיא למיתי לפירקא למיזל לא שרא להו א"ל אביי א"כ אתה מכשילן לעתיד לבא איכא דאמרי שרא להו למיתי [ט]ושרא להו למיזל א"ל אביי בשלמא למיתי לחיי אלא למיזל מאי טעמא כדי שלא תהא מכשילן לעתיד לבא רב יהודה ורב שמואל בר רב יהודה הוו קיימי אגודא דנהר [ה](פפא) אמברא דחצדד והוה קאי רמי בר פפא מהך גיסא רמא להו קלא מהו למיעבר למיתי לגבייכו למשאל שמעתא א"ל רב יהודה רב ושמואל דאמרי תרווייהו [י]עובר ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו איכא דאמרי א"ל רב שמואל בר רב יהודה תנינא עובר ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו מתקיף לה רב יוסף ובחול כי האי גונא מי שרי והכתיב [2]וימד [ו]אלף באמה ויעבירני במים מי אפסים מכאן שמותר לעבור עד אפסים [3]וימד אלף ויעבירני במים מים ברכים מכאן שמותר לעבור עד ברכים וימד אלף ויעבירני מי מתנים מכאן שמותר לעבור עד מתנים מכאן ואילך [4]וימד אלף נחל אשר לא אוכל לעבור אמר אביי שאני [כ]נחל דרדיפי מיא יכול יעבירנו בסיחוי ת"ל כי גאו המים מי שחו מאי מי שחו שיוטא שכן קורין לשייטא סייחא יכול יעבירנו בבורני קטנה ת"ל [5]בל תלך בו אני שיט יכול יעבירנו בבורני גדולה ת"ל וצי אדיר לא יעברנו מאי משמע כדמתרגם רב יוסף לא תזיל ביה בספינת ציידין ובורני רבתי לא תגוזינה אמר ר' יהודה בן פזי אף מלאך המות אין לו רשות לעבור בתוכו כתיב הכא בל תלך בו אני שיט וכתיב התם [6]משוט בארץ אמר ר' פנחס משום רב הונא צפוראה מעין היוצא מבית קדשי הקדשים בתחילה דומה לקרני חגבים כיון שהגיע לפתח היכל נעשה כחוט של שתי כיון שהגיע לאולם נעשה כחוט של ערב כיון שהגיע אל פתח עזרה נעשה כפי פך קטן והיינו דתנן [ז]ראב"י אומר מים

מפכין

רש"י

אם תענה מתשמיש. להשבית עונתן: **ואם תקח מצרות.** השביעו כמשמעו שלא יוסיף להן צרות: ה"ג **ואימא אידי ואידי מצרות מי כתיב אם תקח ואם תקח כתיב ואימא אידי ואידי מצרות חד לצרות דידיה וחד לצרות דאתיין ליה מעלמא דומיא דואם תקח מי כתיב אם תקח ואם תענה אם תענה ואם תקח כתיב.** והכי פירושא ואימא אידי ואידי מצרות וה"ק אם תענה את בנותי ליקח נשים עליהן מי כתיב אם תענה אם תקח דליהוי אם תקח פי' דאם תענה ואם תקח כתיב מילתא אחריתי היא: **ואימא אידי ואידי מצרות חד לצרות דידיה.** שלא יעשה בלהה וזלפה גבירות שוות להן והדר אשבעיה אם תקח נשים דהיינו צרות דאתיין להו לבתר הכי מעלמא והכי מסתברא דומיא דואם תקח: **מי כתיב אם תקח ואם תענה.** צרות דעלמא קשות להן מן הראשונות ובריישא הוה ליה לאשבועיה אצרות דעלמא והדר הוה ליה לאשבועיה אצרות דידיה דלא מישתעי איניש הכי להזהירו תחילה על הקל ולבסוף על הקשה: **מביאות אחרות.** שהיתה מתאוה לו ולא בא עליה בעונתה בימים שעמדה אצלו ואני שמעתי שעינה מביאות אחרות שבא עליה שלא כדרכה וקשיא לי א"כ אימא אם תענה את בנותי נמי הכי אשבעיה שלא יענה אותן מביאות אחרות ועוד שעינה בביאות אחרות מיבעי ליה ח): **מדיחה את ידה.** לפי שרוח רעה שורה על הלחם הנלקח בידים שלא נטלן שחרית ושם השד שיבתא: **שלא רצה להאכיל בידו אחת.** אפי' ידו אחת לא היה נוטל לתת פת לבנו קטן ביום הכפורים: **ואינו חושש.** משום רחיצה: **לנטורי פירי.** שהיו להם פרדסים בעבר הנהר: **בי תרבו.** שם הכפר: **לפירקא.** שהיו דורשין ביוה"כ: **לעתיד לבא.** לשנה אחרת לא יבואו הואיל ולא התרת' לעבור את המים ולחזור: **אמברא דחלדד.** מקום מעבר הנהר מול חלדד: **מתחת חפת.** שפת חלוקו להגביה שולי חלוקו על זרועו דאינו נראה כמלבוש אלא כנושא על כתיפו ואמר מר (שבת דף קמז.) היוצא בטלית מקופלת על כתיפו בשבת חייב חטאת: **כי האי גוונא.** דקתני לעיל עד צוארו במים והאיכא סכנה שלא ישטפוהו המים: **וימד אלף.** המלאך הראה ליחזקאל נחל היוצא מבית קה"ק תחילתו כחוט והולך וגדל וכל אלף אמה אורך משילא חוץ לירושלים לא היה עמוק אלא מי אפסים מי קרסולין: **וימד אלף.** שניות והעמיקו עד ברכים: **מכאן ואילך.** קרי ליה אשר לא אוכל לעבור אלמא אסור לעבור למעלה ממתנים: **שאני נחל.** היוצא מבית קה"ק שהיו מימיו רודפים הולכים מהר ושוטפים: **בסיחוי.** בשייט: **ת"ל כי גאו המים מי שחו.** ראויות לשוט: (א) **לפתח בית דוד.** היא ציון חוץ לירושלים:

מפכין

מסורת הש"ס

א) [נ"ל ידיו מלוכלכות כו' כן הגירסא בהרא"ש ובכל הפוסקים וכן בהרא"ש פרק אלו מגלחין סימן לז], ב) חולין קז., ג) [שם ע"ש], ד) [תוספתא פ"ד ה"ו], ה) [בערוך ערך גד ז' אי' פרת], ו) [תוספתא סוכה פ"ג ה"ג], ז) [מדות פ"ב מ"ו], ח) [ועי' בפירש"י בחומש שכתב ויענה שלא כדרכה],

◆

תורה אור השלם

1. וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ: בראשית לד ב
2. בְּצֵאת הָאִישׁ קָדִים וְקָו בְּיָדוֹ וַיָּמָד אֶלֶף בָּאַמָּה וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם מֵי אָפְסָיִם: יחזקאל מז ג
3. וַיָּמָד אֶלֶף וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם מַיִם בִּרְכָּיִם וַיָּמָד אֶלֶף וַיַּעֲבִרֵנִי מֵי מָתְנָיִם: יחזקאל מז ד
4. וַיָּמָד אֶלֶף נַחַל אֲשֶׁר לֹא אוּכַל לַעֲבֹר כִּי גָאוּ הַמַּיִם מֵי שָׂחוּ נַחַל אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵר: יחזקאל מז ה
5. כִּי אִם שָׁם אַדִּיר יְיָ לָנוּ מְקוֹם נְהָרִים יְאֹרִים רַחֲבֵי יָדָיִם בַּל תֵּלֶךְ בּוֹ אֳנִי שַׁיִט וְצִי אַדִּיר לֹא יַעַבְרֶנּוּ: ישעיהו לג כא
6. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׂטָן אֵי מִזֶּה תָּבֹא וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת יְיָ וַיֹּאמַר מִשֻּׁט בָּאָרֶץ וּמֵהִתְהַלֵּךְ בָּהּ: איוב א ז

◆

גליון הש"ס

גמרא אמר אביי משום שיבתא. עיין תענית דף כ ע"ב ברש"י ד"ה מילתא דשיבתא: **תוס' ד"ה משום שיבתא וכו' בן ד' וה' שנים וחונקתו.** בערוך איתא מבן ב' חדשים עד ז' שנים והרוח רעה אוחזת התינוק בצוארו במפרקת בגידים שאחורי הצואר ומייבשת אותם ומתנוונה והולך עד שימות וממה היא בשעה שאמו באה מבית הכסא או מנהר ומינקת לבנה לאלתר:

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י בסוף העמוד ד"ה לפתח כו' נ"ל בדף שאח"ז אחר ד"ה מפכים כו': (ב) תוס' ד"ה משום כו' ושיבתא דהכא ענין אחר הוא. נ"ב ובמסכת תענית כ משמע כפירוש רש"י:

◆

מוסף רש"י

מדיחה אשה ידה אחת במים. ביום הכפורים, דאע"פ שאסור ברחיצה, התירו לאשה להדיח ידה אחת וליגע בפת (חולין קז:). **שלא רצה להאכיל בידו אחת.** אפילו ידו אחת לא רצה להדיח כדי ליתן פת לתינוק ביוה"כ ומונע מלהאכילו (שם). **משום שיבתא.** רוח רעה שורה על ידים שלא נטלו שחרית (שם) פירוש שיבתא, רוחא היא דשריא על ידא דאינשי בליליא ומאן דנגע במיכלא בלא מימשא ידא שרייא ההוא רוחא על ההוא מיכלא ומיסתכנא, ומשום הכי שרו ליה רבנן למימשא ומוספא לינוקא (סידור רש"י סי' קפח).

תוס' ישנים

סך כדרכו ואינו חושש. כיון שיש בו רפואה קצת כדתנן בפרק שמונה שרצים [שבת קיא, א] החושש במתניו לא יסוך בהן יין וחומץ אבל סך הוא את השמן. מיהו משום שחיקת סממנין ליכא למיגזר מידי. **להאכיל בידו אחת.** פירוש ליטול ידו אחת להאכיל לתינוק וגזרו עליו שיאכיל בשתי ידיו (משום שיבתא). **משום שיבתא.** אומר ר"ת נראה לו (לפירוש) [כפירוש] הערוך [ע' שבתא] שפירש שהוא רוח רעה שהיא חונקת התינוק כשנותנין לו לחם בלא נטילת ידים, ובימי חכמים היה קשה לתינוק ועכשיו אין נזהרין בכך, ולאו היינו בת מלך דשמונה שרצים [שבת קט, א], דהתם איירי בנטילת שחרית והכא איירי כל שעה אפילו בחצי היום. ונראה לר"ת שמותר ליטול ידיו ביוה"כ כדאמר הכא היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש, ואמרינן נמי בפרק שמונה שרצים [שם קח, ב] דהיכא שלא נטל ידיו שחרית יד לפה תקצץ יד לעיניו תקצץ כו', ואמרינן נמי התם בת מלך היא זו ומקפדת עד ג' פעמים, (וגם) [וא"כ] יש סכנה שאי אפשר שלא יגע כל היום באחד מאלה, וכן אם הסיך (מי) רגליו מותר לרחוץ ידיו משום הכון לקראת אלהיך ישראל, והיינו כמו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה, וכן פירש רבינו שמואל וריב"א. מיהו היכא שהולך לקטנים ולא שפשף בידיו שאין צריך לנטילת ידים כדפרישית [לעיל ל, א ד"ה מצוה], (ו)לא ידע ה"ר אלחנן אי חשבינן ליה כידיו מלוכלכות בטיט, ומסתברא ליה דיכול ליטול דכיון שמנקה עצמו שוב (ד)שייך בהו הכון. והא דאמרינן לקמן [עח, א] שורין לו מפה במים, לאו היינו נטילת ידים לשחרית אלא לקרר בעלמא ולהעבירה על גבי עיניו, ולקמן לא איירי אלא בהכי ולא לנטילת ידים. וא"ת כיון דשרינן הכא לרחוץ היכא דידיו ורגליו מלוכלכות בטיט [illegible]

[illegible] ד"ה יום] דרחיצה אינה אסורה אלא מדרבנן אתי שפיר דלא מדמי התם לענין שלא תחלוק בו אלא עינוי אכילה ומלאכה דתרווייהו מדאורייתא. **עובר עד צוארו במים ואינו חושש.** ולא חיישינן לסחיטה כמו באלו קשרים [שבת קיג, ב] גבי מהלך בדרך ופגע באמת המים כו' היכי ליעבד לינחות במיא מיתווסן מאניה ואתי לידי סחיטה, דמשום מצוה או לנטורי פירי שרו רבנן, והתם מיירי לדבר הרשות. אך קשה קצת דאין לך דבר הרשות יותר מלנטורי פירי, וכי משום הפסד יש לך להתיר. אלא נראה לרבינו דהואיל ולא היתרת לו אלא על ידי מלבוש זכור הוא, כדאמרינן לקמן ובלבד שלא יוציא ידו מתחת [חפת] חלוקו, וכי האי גוונא אמרינן בפרק שני דביצה [יח, ב] גבי נדה דהואיל ולא היתרת [לה] אלא ע"י מלבוש זכורה היא. מ"ר. אך קשה לרבינו דנהי דלא גזרינן משום סחיטה הא איכא כיבוס וליבון, כדאמרינן בזבחים פרק דם חטאת [צג, ב] דשרייתו זהו כיבוסו, ואין לומר דהכא ודבילה בבגדים של עור דשרייתו לאו היינו כיבוסו כדמוכח התם פרק דם חטאת וכדתנן נמי בפרק נוטל [שבת קמב, ב] היתה עליו לשלשת על הכר מקנחה בסמרטוט היתה של עור מניח מים עליה עד שתכלה, ולא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו, זה אין לומר דסתם בגדים לאו עור נינהו. ואומר רבינו דהיכא דאיכא דם או דבר טינוף על הבגד התם דוקא שרייתו זהו כיבוסו, דבטיפת דם מיירי התם בפרק דם חטאת, אבל היכא שהבגד שחור (ד)מחמת שנלבש בו או מחמת שנשתמשו בו או שהיה לבן לגמרי ואין בו שום טינוף אלא שצריך ללבן עדיין, לא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו. וכ"ע פרק דם חטאת דלא תיקשי מידי אהאי תירוצא. ולפי מה שפירש בספר הישר [סי' רפג] יש חילוק בבגדים שיש שמכבסין במהירות ויש שצריך [illegible]